

<http://sbe.gantep.edu.tr> 'den online ulařılabilir

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
7(2): 399-388 (2008)

Gaziantep
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi

I. Meşrutiyet Döneminde Modern Bir Eğitimci: Münif Paşa

Hikmet Yıldırım Celkan*

Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Özet: Münif Paşa ileri gelen devlet adamı ve bilginidir. Medrese eğitimi alırken aynı zamanda Batı eğitimi de almıştır. Devletin değişik kademelerinde çalışmış, üç kere maarif nazırlığı bir kere de ticaret nazırlığı yapmıştır. Almanya'da diplomat ve İran'da ise büyükelçi olarak görev yapmıştır. Mekteb-i Hukuk-i Şahane'de yıllarca ders okutmuştur. Mecmua-i Fünun'da sosyal bilimler alanlarıyla ilgili çeşitli makaleler yazmıştır. Dikkate değer makalelerinden biri de Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan adlı eğitim-öğretime ilişkin yazısıdır. Bu makalede, Münif Paşa zorunlu eğitimin önemli, dil öğretimi ve matematik, endüstrileşme, öğretim metotlarının geliştirilmesi, mesleki eğitim, öğretmen eğitimi ve milli eğitim Sistemindeki ilerlemeler gibi temel konulara değinmiştir. Bu konulara hala Türk eğitim sisteminde önemli bir yere tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Münif Paşa

A Modern Educationalist in I. Constitutionalism Period: Münif Pasha

Abstract: Münif Pasha was a distinguished statesman and a scientist. While he was studying in "Medrese", he had the chance of studying Western education. He had worked as a Minister of National education three times and as a minister of Commerce for some time. Later he worked in Germany as a diplomat and in Persia as an ambassador. He taught students in the School of Law and he wrote various articles on Humanities and Social sciences in a periodical called "Mecmua-i Fünun". One of his noteworthy articles was titled as "Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan" (The Importance of Child Education). In this article, Münif Pasha wrote about basic issues such as the importance of compulsory primary education, teaching language and mathematics, industrialization, improvement of teaching methods, vocational education, teacher training and improvements to be made in National Education System. These issues are still of importance in Turkish Education.

Key words: Münif Pasha

I. HAYAT HİKÂYESİ

Münif Paşa, Antepli bir bilgin olan Abdünnafi Efendi'nin oğludur. Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber; 1828, 1829, 1830 yıllarından Birinde doğmuş olduğu tahmin edilmektedir. Önce ailesinden, daha sonra da devam ettiği Medreselerde sağlam bir tahsil yapmış, Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir. Şam'da "Emeviyye" Medreselerinde yüksek

tahsilini tamamlamıştır.¹ Mısır'da İran'da, Almanya'da bulunmuş, devletin değişik kademelerinde çalışmış, üç kere maarif nazırlığı bir kere de ticaret nazırlığı yapmıştır. Bunların dışında İran'da büyükelçi olarak uzun yıllar kalmıştır.

Devrin ileri gelen devlet adamlarından destek ve himaye görmüştür. 1855 Yılında Kemal Paşa Berlin Büyükelçiliğine tayin olunca, Münif Efendiyi de beraberinde götürdü ve orada büyükelçilik ikinci kâtibi oldu. Almanca'yı üniversiteye devam edebilecek derecede öğrendi, Berlin Üniversitesine devam etti. Kemal Paşa kendisine Almanca öğrenmesi ve Üniversiteye devam etmesi için izin verdikten başka Büyükelçilik konağında da oturmasına müsaade etmiş, yetişmesi için her türlü gayreti Göstermiştir.²

Münif Paşa seçkin, dirayetli, başarılı bir devlet adamı ve diplomattır. Bunlar kadar önemli bir vasfı da bilim adamlığı ve gazeteciliğidir. Mekteb-i Hukuk-i Şahane'de yıllarca ders okutmuştur. Fuat Paşa'nın Padişahın iznini alarak kurduğu **Cemiyet-i İlimiye-i Osmaniye**'nin aylık yayın organı olan **Mecmua-i Fünun**'da Tarih, Felsefe, Coğrafya, Jeoloji, Eğitim, Hukuk ve Sosyoloji alanlarıyla ilgili çeşitli makaleler yazmıştır. Bursa'lı Mehmet Tahir Efendi **Osmanlı Müellifleri** adlı kitabında Münif Paşa'nın 5 basılmış, 22 basılmamış olmak üzere toplam 27 eseri zikreder.³

Münif Paşa'nın **Mecmua-i Fünun**'daki makalelerin biri de **Ehemmiyet-i Terbiye-i Sibyan** adlı eğitim-öğretime ilişkin yazısıdır. Münif Paşa'nın bu Makalesinin kaleme alındığı yıl (1862) Batılılaşma ve Yenileşme hareketlerinin Osmanlı Maarifinde de görüldüğü bir döneme rastlar. Tanzimat ve Islahat Fermanları ile beraber başlatılan Osmanlılık Cereyanı siyasi alandaki birleştirme gayretlerini maarif sahasına da yansıtmış, müslim ve gayri müslim arasında farkın gözetilmemesi politikasına, Batı Eğitiminden ithal edilen bir takım yeni fikirler ve reform niteliğindeki uygulamalar karıştırılmaya başlanmıştır.

II. EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

Münif Paşa'nın eğitimle ilgili makalesinde ilköğretimin önemine ilişkin fikirleriyle beraber devrin siyasi ve sosyal yapısındaki yenileşmelere ait bazı temel esprileri de bulabiliriz. Bunlardan ilki, ilim tahsil etmenin önemidir.⁴ İnsan çoğu zaman kendi cehaletinin ve noksan taraflarının farkına varamaz. Bunun için başkalarının uyarısı lazımdır. İnsan ilim tahsil ettikçe eksik yönlerini ve cahilliğini daha iyi anlayacaktır. Münif Paşa'nın bu fikirlerinde eğitim öğretimin bir çevre ve kadro meselesi olduğuna dair temel espriyi buluyoruz.

İnsanlar soylarını devam ettirme konusunda hayvanlara benzerler. Ancak, çocuklarının maddi varlıklarının korunması kadar, manevi yönden de yetiştirilmesi, Onların tahsili ve eğitimleriyle ilgilenmeleri, bu yoldaki çaba ve ihtimamlarıyla onlardan ayrılırlar. Söz konusu çaba ve ihtimamların en belirgin örneği çocuklara öğretilecek sanat veya kazandırılacak meslek eğitiminde görülür. Çünkü çocukların anne ve babasının (ebeveyn) vesayeti altında kalmaları belirli bir zaman içindir. Bir müddet sonra onlarda büyür, aile ve çocuk sahibi olurlar. Bu duruma geldiklerinde sefalet ve güçlüklerle karşılaşmamaları için ebeveynleri onlara daha küçük yaşlardan başlamak üzere ya bir zanaat öğretir, ya da bir meslek sahibi yaparlar ve bunu

¹ M.Kemal İnal, İbn-ül Emin; *Son Asır Şairleri (2Cilt) C.2, s.997*

² Öztuna, Yılmaz; *Türk Ansiklopedisi, C.25, s.32*

³ Bursalı Mehmet Tahir; *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yayınları, (Sadeleştirilenler: A.F Yavuz_İ.Özen) İstanbul-1972, s.240-241

⁴ Münif Paşa (1279); "Ehemmiyet-i Terbiye-i Sibyan" *Mecmua-i Fünun* 1(5):176,

da en önemli işleri arasında sayarlar. Çocuklara öğretilecek zanaat veya kazandırılacak meslek günün şartlarına ve çocuğun ilgilerine uygun olmalıdır.⁵

İlim ve zanaat birbirlerinden ayrı şeyler değildir ve aralarında önemli bir ilişki vardır. Onun için çocuklar hangi meslek veya zanaatı seçerse seçsinler, onlara öncelikle kendi dili(okuma-yazma) ve günlük işlerinde istifade edebilecekleri kadar temel matematik öğretilmelidir. Yani bilimsel bir temele dayanmayan zanaat hiçbir işe yaramaz ve bu meslek sahipleri yaptıkları işin esasını ve amacını bilmeden çalışırlar, dolayısıyla mesleki bir ilerleme kaydedemezler.

Buradan anlaşılıyor ki, Münif Paşa önce akademik ya da genel öğretimi, ondan sonra mesleki öğretimi gerekli görmektedir. Mesleki öğretim bir zanaatın kazandırılması olup, kimya, tabiat bilgisi, resim, geometri, fizik gibi bilimlerin temel konularının öğrenciye öğretilmesi demektir. Aynı görüşlere daha sonra İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nda rastlıyoruz.

Avrupa Ülkeleri bilim ve zanaat arasında sağlam bir ilişki kurmuş, birçok keşif ve icatlar yapmışlardır. Keşfettikleri aletlerle ucuz mal üretilip yabancı ülkelere ve bu arada Osmanlı ülkesine de ihraç etmişlerdir. Bizim birçok sanayimizin pahalıya mal olan malları buna rekabet edememekte, bunun da hem zanaat erbabına, hem de ülke ekonomisine büyük zararları dokunmaktadır.⁶

Münif Paşa'nın yukarıdaki görüşleri bize, mesleki ve teknik eğitimin önemi ile eğitim ekonomisinin temellerini göstermektedir. Münif Paşa sanayileşmenin önemine işaret etmekle kalmıyor, Osmanlı topraklarının geniş olması dolayısıyla tarım işlerine de önem verilmesinin gereğine dikkatimizi çekiyor. Milli menfaatlerimiz için tarımla fen ve ilim beraber yürümeli, en ufak ihmale yer verilmemelidir.

Makalesinin buraya kadar olan kısmında Paşa'nın anlatmak istediği şey, gerek devlet memuriyeti, gerekse herhangi bir meslek veya zanaat için temel bir eğitimin gerekliliği ve bu hususta herkesin imkânları ölçüsünde çocuğunun eğitim ve öğretimine büyük bir özen göstermesinin zaruretidir. Ancak, biraz okuma-yazma öğrenmeden ibaret bir temel eğitim günümüzde yeterli olmayıp, bunun tahsil için sadece bir araç olduğu cihetle, herkesin fen ve maarıftan hissedar olması gerekir. Zira toplumlar sürekli ilerlemektedir. Herkes çocuğuna kendi zamanında gördüğünden daha fazla, ileriye dönük ve devrin icaplarına uygun bilgi ve beceri kazandırmalıdır. Aksi halde toplumsal ilerleme kaydedilemez ve insanlar hayvan cemiyetlerinden farksız hale gelirler.⁷

III. ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Münif Paşa bundan sonra öğretim metotları konusuna değiniyor. Ona göre mevcut öğretim metotları sakıncalıdır. Çocuklar okudukları Arapça, Mantık, Dilbilgisi, Sentaks gibi dersleri anlamıyor, kafaları boşuna kurcalanıyor ve yoruluyorlar. Zira çocuğa, önce yeteneklerine uygun bir eğitim yaptırmalı, daha sonra böyle bir dil öğretimine geçilmelidir.⁸

Yukarıda sayılan bilimler çocuğa ancak zihni formasyon kazandırır. Oysa asıl öğretim bayındırlıkla ilgili bilim ve sanatların kazandırılmasına ilişkin faaliyetlerdir.⁹

Münif Paşa'nın değindiği konulardan biri de ebeveynin çocukların tahsili için katlanması gereken maddi fedakârlıktır. Ona göre bazı babalar çocuklarının her türlü masrafına katlanırken, eğitim ve öğretimleri için gereken masraflardan kaçınılmaktadırlar. Avrupa'da

⁵ Münif Paşa; a.g.e. , s.178

⁶ Münif Paşa; a.g.e. , s.179

⁷ Münif Paşa; a.g.e. , s.180

⁸ Münif Paşa; a.g.e. , s.181

⁹ Münif Paşa; a.g.e. , s.182

ebeveyn bu işe büyük önem vermekte, çocuklarının kendi yanlarındaki tahsili tamamladıktan sonra, onları üniversitelerin olduğu büyük şehirlere, hatta oradan da yabancı ülkelere göndermektedirler.¹⁰

Makalesinin sonuna doğru Münif Paşa'nın eğitim öğretimle doğrudan ilişkili ve daha pedagojik değerdeki görüşlerine rastlıyoruz. Bunların belli başlılarını şöyle zikredebiliriz;

Çocuklar ilk yaşlarda oyun ve eğlenceye eğilimlidirler. Bilim ve Eğitimin önemini takdir edemezler. Onları bu sahaya yöneltmek ailelerinin görevidir. Ailenin bu konudaki görevlerini İsmail Hakkı Baltacıoğlu bir eserinde geniş ölçüde izah eder.¹¹

Bir ülke halkını bilim ve eğitime yöneltmek, onları teşvik etmek, bilim ve Maarifin alanını yaygınlaştırmak devletin görevidir.¹²

Başka bir husus öğrenim mecburiyetidir. Yabancı ülkelerde yedi yaşına gelen her kız ve erkek çocuk için öğrenim mecburiyeti getirilmiştir. Buna uymayanlar cezalandırılmaktadır.¹³

Münif Paşa'nın genel eğitim ve öğretim konularına ilişkin öteki görüşlerinin de başlıcaları şöyledir;

- a) Maarif Nezareti'nin kurulması,
- b) İstanbul'da ve diğer vilayetlerde ortaokulların açılması,
- c) Mahalle mekteplerinin ıslah edilmesi

Bunun için öğretmenlerin iyi yetiştirilmesi, öğretim metotlarının ıslahı, Türkçe öğretime önem verilmesi ve ders kitaplarının yazılıp seçilmesi gibi meselelere eğilmek gerekir.¹⁴

Öğretmenlerin istenilen kalitede ve sayıda bulunması zordur. Bulunsa bile yeni metotlara göre yetiştirilenlerle eski öğretmenler arasında doğabilecek farklılıkların telafi edilmesi lazımdır. Yeni yetişenlere öğretim metotlarının öğretilmesine, yapılacak sınavlarda başarılı olmalarına, ama bunun yanında fazla maaş verilmesine ve bazı imtiyazlarla da donatılmalarına dikkat etmelidir.

Münif Paşa nihayet geleneksel eğitimin bertaraf edilmesi gereken köklü bir meselesine daha değiniyor; Dayak meselesi. Ona göre dayak hayvanlara mahsus olup, sayılmayacak kadar pedagojik zararları vardır. Söz konusu zararın sadece bedene ait değil, psikolojik tesirlerinden de bahsedilebilir. Dayaktan evvel başvurulması gereken ve dayak kadar tesirli olabilecek öteki bazı yollar araştırılmalıdır. Çocuğunun beğenilmeyen bir davranışı veya tembelliği bu yollarla da önenebilir.¹⁵

Münif Paşa'nın ana hatlarını yukarda açıklamaya çalıştığımız bu makalesi bazı yönlerden günümüzün modern eğitimi ve pedagojisinin ön gördüğü hususları ele almakta ve yirminci asrın gereklerini daha bir asır öncesinden dile getirmektedir. Sözkonusu hususları şöyle sıralayabiliriz;

- a) İlköğretim mecburiyeti,
- b) Bilim ve eğitimin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişme açısından taşıdığı önem,
- c) Mesleki eğitim,
- d) Kalkınmada tarım ve sanayinin birlikte yürütülmesi,
- e) Öğretim metotlarının ıslahı,
- f) Çocuğun göreceği öğrenimin yetenekleriyle uygunluk teşkil etmesi,
- g) Çocukta oyun faaliyetinin önemi,

¹⁰ Münif Paşa; a.g.e. , s.182

¹¹ Baltacıoğlu İ.H. ; Terbiye ve İman, İstanbul-1330(1914)

¹² Münif Paşa; a.g.e. , s.183

¹³ Münif Paşa; a.g.e. , s.183

¹⁴ Münif Paşa; a.g.e. , s.183

¹⁵ Münif Paşa; a.g.e. , s.185

- h)Öğretimde aile ve devlete düşen görevler,
- i)Maarif teşkilatında yapılacak bazı ıslahat,
- J)Öğretmen yetiştirmenin önemi,
- k)Öğretimde dayanın zararları.

Esasen çok yönlü bir devlet adamı olan Münif Paşa'nın dikkatimizi çeken yönü, maarıfte aksayan yönleri büyük bir vukufiyetle teşhis ve tedavi yollarını göstermekle beraber, bunları toplum hayatının öteki sahalarındaki meselelerle kabili telif bir şekilde izah etmesi, maarıfle sosyal realitenin diğer yönleri arasındaki ilişkiyi gözden uzak tutmamasıdır. Bu gerçeği onun öteki eserlerinde de görmek mümkündür. Fikirleri tümüyle değerlendirildiğinde onun iyi bir hoca olduğu anlaşılır. Memleket irfana hizmetleri dolayısıyla Ebüzziya Onun, millete en çok faydası dokunan ve adı çocuklarımızın hafızasına iyice yerleştirilmesi gereken bir hoca olduğu kanaatindedir.¹⁶ Gerçekten, XIX. yüzyılın başlarından itibaren Batılılaşma hareketlerinin hız kazandığı Osmanlı Devletinde, halkın bilgilendirilmesi, çocukların yetiştirilmesi, yüzeysel de olsa çeşitli bilim dallarıyla ilgili olarak çıkan makaleleriyle bilime katkıları gibi faaliyetleri itibariyle Mecmua-i Fünun ve yazı ailesinin önde gelen ismi Münif Paşa için böyle bir kanaatin beslenmesi onun için iltifat değil, olsa bir gerçeğin ifadesi ve hakkın teslimidir.

Netice itibariyle diyebiliriz ki, Münif Paşa içinde yaşadığı toplumun kültürel özellikleriyle asrın medeniyetini ve ilminin gereklerini senteze ulaştırmasını bilen ve özellikle bunu maarif alanında en azından fikir bazında temellendiren ufku geniş modern bir eğitimcidir.

KAYNAKÇA

Baltacıoğlu İ.H. ; Terbiye ve İman, İstanbul–1330(1914)

Bursalı Mehmet Tahir; Osmanlı Müellifleri, Meral Yayınları, (Sadeleştirenler: A.F Yavuz_İ.Özen) İstanbul–1972, s s.240–241

Ebüzziya Tevfik(1910) “Münif Paşa Hayatı ve İşleri” ;Yeni Tasvir-i Efkâr, s. 20

M. Kemal İnal, İbn-ül Emin; *Son Asır Şairleri* (2Cilt) C.2, s.997

Münif Paşa (1279); “Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan” *Mecmua-i Fünun* 1(5):176, -185

Öztuna, Yılmaz; Türk Ansiklopedisi, C.25, s.32

¹⁶ Ebüzziya Tevfik(1910) “Münif Paşa Hayatı ve İşleri” ;Yeni Tasvir-i Efkâr, s. 20